

Etnografia viimesijaisuuden markkinoilla

Anni Vanhala (2005) Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten asuntolasta. Acta Universitatis Tamperensis 1075. Tampere: Tampere University Press. 294 s.

Anni Vanhalan väitöskirja *Paikka ja asiakkuus* on sisällöllisesti rikas ja sivumäärältäänkin laaja etnografinen tutkimus naisille tarkoitettusta asumispalveluyksiköstä, yhtäältä sen toimintakäytännöistä ja institutionaalista vuorovaikutuksesta ja toisaalta asukkaana olleiden naisten kertomuksista Asuntolasta, asiakkuudestaan ja elämästään. Tutkimus kohdentuu palvelujärjestelmässä asunnottomiksi, parisuhdeväkivallan uhreiksi, päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviksi määrittyvien naisasiakkaiden kategorisointien ja avun tarpeen tulkintojen tarkasteluun sekä Asuntolaksi nimetyssä tutkimuskohteessa että yleisemminkin koko auttamistyön järjestelmässä.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä, mutta samalla tutkimuskysymyksiä, ovat sille nimenkin antaneet paikka ja asiakkuus. Näistä kahdesta käsitteestä paikka on hankalammin avautuva ja olisin kaivannut lisää keskustelua sen erilaisista määrittelytavoista. Anni Vanhala toteaa paikan muodostuvan fyysisestä tilasta, sosiaalisista suhteista ja vuorovaikutuksesta. Paikkaan näyttäisi liittyvän paljon muutakin. Tutkimuksessa on monia jännittäviä paikan määrittäviä tai viittauksia. Konkreettisimmillaan se on tutkittu organisaatio sekä fyysisenä tilana että toimintana. Sen lisäksi tutkimuksessa

puhutaan asiakkaan ja Asuntolan paikasta auttamisjärjestelmän ”viimesijaisuuden markkinoilla”. Vanhala käyttää myös kiinnostavalla tavalla käsitettä paikattomuus. Naisten haastattelujen yhteydessä hän kirjoittaa paikasta vielä uudesta näkökulmasta eli käsittelee tiedon situationaalisuutta ja naisten haastatteleminen tietyssä sosiaalisessa paikassa.

Tutkimus sijoittuu auttamistyön vuorovaikutuksen tutkimuksen kenttään. Anni Vanhalan teoreettis-metodologinen lähestymistapa rakentuu kolmesta, toisilleen monella tapaa läheisestä traditiosta: sosiaalisesta konstruktionismista, etnometodologiasta ja goffmanilaisesta sosiaali-psykologiasta. Näistä lähtökohdista Vanhala nimeää tutkimuksensa institutionaaliseksi, etnometodologiseksi ja uudeksi etnografiaksi. Metodinen orientaatio vaihtelee etnografisesta kuvauksesta lähes keskusteluanalyytistä analyysiä muistuttavaan nauhoitetun asiakastilanteen lähilukuun. Naisten haastatteluissa Vanhala puolestaan hyödyntää narratiivista otetta.

Tutkimuksen aineisto koostuu havaintomuistiinpanoista, nauhoitetuista asiakastilanteista ja henkilökunnan keskinäisistä palavereista, asiakkaita koskevista lomakkeista, raporteista ja muistiinpanoista, tutkittua organisaatiota ulospäin esittävästä dokumenteista, kuten toimintakertomuksista ja esitteistä sekä asukkaina olleiden naisten ja työntekijöiden haastatteluista. Aineisto on kerätty etnografisen tutkimuksen parhaita perinteitä kunnioittaen, aikaa ja voimia säästelemättä. Tutkija on päässyt lähelle tutkittavaa organisaatiota, siellä toimivien työntekijöiden persoonallisia

työtapoja, intiimejäkin kohtaamisia ja asukkaina olevien naisten elämää. Jonkin aikaa tutkimusprosessin aikana Vanhala toimi sosiaalityöntekijänä tutkimassaan Asuntolassa. Vanhalan tutkijan herkkyyttä kuvaa niukalla mutta koskettavalla tavalla naisten haastatteluihin liittyvä toteamus: ”Minä teen tutkimusta, mutta heillä kyseessä on oma elämä”. Tutkimuksessa onkin luettavissa tärkeitä tutkimuseettisiä pohdintoja.

Tutkijan keskeisenä kiinnostuksen kohteena on kategorisointi: organisaation toimintakäytännöissä ja toisaalta naisten omassa haastattelupuheessa tuotettavat tulkinnat asiakkuudesta, asiakkaina olevista naisista, heidän ongelmistaan ja avun tarpeestaan. Organisaation näkökulmasta näyttäisi olevan useita erilaisia asiakkuuksia ja sen myötä paikan määrityksiä. On se asiakkuus ja Asuntolan tehtävän määrittely, joka esitetään organisaatiosta ulospäin. Tällöinkin muille auttamistahoille, toiminnan rahoittajille ja mahdollisille tuleville asukkaille esitettävä asiakkuus näyttää erilaiselta. Erityisesti toiminnan rahoittajille ja poliittisille päättäjille on syytä korostaa asiakasnaisten ongelmallisuutta ja tätä kautta Asuntolan tarpeellisuutta palvelujärjestelmän kentässä. Puolestaan mahdollisille tuleville asukkaille Asuntola on parasta esittää mahdollisimman ”normaalissa” valossa: kenelle tahansa elämän kriisitilanteessa olevalle naiselle tarkoitettuna avun paikkana.

Keskeisin ja naisten kannalta seuraussellisin asiakkuuden kategorisointi on Asuntolan toimintakäytännöissä tuotettu yleinen asiakkuus, organisaation ja sen työntekijöiden jaettu

ymmärrys siitä, mistä naisten ongelmassa on kyse ja keille naisille tämä paikka on tarkoitettu. Yleinen malliasiakkuus yhdenmukaistaa asukkaina olevien naisten elämän ja ongelmien moninaisuutta. Malliasiakkuutta vasten arvioidaan kutakin taloon pyrkivää ja siellä asuvaa naista. Asiakkaiden ja asiakkuuden arviointi, asiakasvalikoinnin kriteerit ja Asuntolan ja muiden auttamisen organisaatioiden asettamat rajat ja sulut naisten avunsaannille ovatkin nähdäkseni yksi keskeinen tutkimuksen tulos. Vanhala tarkastelee myös kategorisointeihin usein liittyvää leimaavuutta ja naisten mahdollisuuksia ja tapoja irrottautua leimasta. Tämä on mielestäni kiinnostavin teema naisten tuottamassa asiakkuuden kertomuksessa. Muuten tutkimuksen asiakkaiden haastateluille perustuva osuus jää ohuemmaksi kuin sen toinen pääosa eli Asuntolan toimintakäytäntöjen analysointi.

Tutkimus tuottaa tärkeitä tuloksia auttamisjärjestelmän, ei ainoastaan Asuntolan tai sen kaltaisten asumis- palveluyksiköiden, vaan muidenkin organisaatioiden ja niissä toimivien työntekijöiden työn kehittämisen kannalta. Myös tutkijalle itselleen käytännön ja tutkimuksen vuoropuhelu sekä sen mahdollistama käytäntöjen kehittäminen on ollut tärkeä tutkimuksen tekemisen motiivi. Vanhala on hienolla tavalla kirjoittanut itsensä mukaan tutkimukseen paitsi tutkijana, myös sosiaalityöntekijänä, yhtenä palvelujärjestelmässä toimivana ammattilaisena. Hänellä on vahva eettinen sitoumus ”heikoimpien puolelle asettumisesta” ja näkemys tutkimuksen tehtävästä ammatillisten käytäntöjen ja palvelujärjestelmän

kehittämisessä. Hän myös peräänkuuluttaa yhteiskunnallista keskustelua ja naisten ongelmien ja avuntarpeen rakenteellisten syiden tunnistamista niiden yksilöinnin ja leimaavan kategorisoinnin sijasta.

Kun tutkimuskohteeksi on valittu nimenomaan naisten Asuntola, jossa sekä asiakkaat että työntekijät ovat naisia, olisin kaivannut tutkimuksesta sukupuolen syvällisempää problematisointia. Ei voi kuitenkaan väittää tutkijan olleen sukupuolisokea. Halutessaan tutkimuksesta voi lukea sosiaalisten ongelmien sukupuolispesifisiä tulkintoja, nais erityisen auttamisen juonteita sekä naisten välisiä ammatillisia ja vertaistuellisia suhteita.

Vanhalan tutkimus on kiinnostava, jatkopohdintoja herättävä ja erityisesti auttamistyön käytäntöjen ja palvelujärjestelmän kehittämisen kannalta tärkeä ja sen soisi tulevan laajasti luetuksi. Tutkimukseen kannattaa tutustua paitsi tulostensa vuoksi, myös hyvänä esimerkkinä institutionaalista etnografiasta ja tutkijan tutkimuseettisen herkkyyden tärkeydestä. Tutkimuksen saatavuutta helpottaa, että se on julkaistu myös elektronisessa muodossa (ks. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6284-X.pdf>).

Marjo Kuronen

Kulutuksesta monipuolisesti

Heinonen Visa, Raijas Anu, Hyvönen Kaarina, Leskinen Johanna, Litmala Marjukka, Pantzar Mika, Römer-Paakkanen Tarja, Timonen Päivi. 2005. Kuluttajaekonomia. Kotitalous ja kulutus. WSOY: Helsinki.

Arvioitavan teoksen ensimmäinen nimi ”Kuluttajaekonomia” viittaa vahvasti taloustieteeseen, mutta siitä ei ole ainoastaan kysymys, vaan kulutusta koskevaan aihepiiriin liitetään myös esimerkiksi oikeudellisia (Marjukka Litmala) ja yrittäjyyteen liittyviä näkökohtia (Tarja Römer-Paakkanen). Edellä mainittujen lisäksi Visa Heinonen ja Anu Raijas kirjoittavat kuluttajaekonomian käsitteistä, Heinonen kuluttajaekonomian oppihistoriasta ja kulutusyhteiskunnan kehityksestä Suomessa, Raijas kotitalouksien voimavaroista, Päivi Timonen arkisesta järjestyksestä valintojemme perustana, Kaarina Hyvönen, Johanna Leskinen ja Mika Pantzar kuluttajaekonomian paradigmaattisesta kehityksestä sekä vielä Heinonen ja Raijas kuluttajaekonomian tulevaisuuden näkymistä.

Heinosen oppihistoriasta kertova artikkeli toimii hyvänä johdantona varsin teoriapainoiselle kirjalle. Kuitenkin monien klassikkojen kohdalla hieman laajempi esittely olisi ollut paikallaan. Nyt esimerkiksi Smithiltä jää esittelemättä kulutusteorian kannalta sangen keskeinen ajatus, jonka mukaan se, mikä on välttämätöntä tai tarpeellista kulutusta, on historiallisesti määräytynyttä. Marxia esiteltäessä olisi voinut mainita, että Marxin mukaan pihistely ei sovi kapitalistille, jos hän haluaa jatkaa kapitalistina